

Міністерство освіти і науки України
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича

Факультет педагогіки, психології та соціальної роботи
Кафедра педагогіки та соціальної роботи

СОЦІАЛЬНА РОБОТА ІЗ ОСОБАМИ,
ЯКІ ВЧИНЯЮТЬ НАСИЛЬСТВО У СМІ'Ї

Кваліфікаційна робота
Рівень вищої освіти – другий (магістерський)

Виконала:

студентка VI курсу, групи 514
спеціальності 231 «Соціальна робота»
Токар Василина Дмитрівна

Керівник:

к.п.н., асистент Білик Н.М.

До захисту допущено:

Протокол засідання кафедри № 4

від «16» листопада 2022 р.

зав. кафедри _____ д.пед.н. проф. _____

Чернівці – 2022

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
Розділ 1 Теоретико-методологічні основи поняття домашнього насильства.....	5
1.1. Причини, прояви та види домашнього насильства.....	5
1.2. Нормативно-правова база у сфері домашнього насильства в Україні.....	13
Висновки до першого розділу.....	18
Розділ 2 Основні напрямки соціальної роботи з особами, які вчиняють домашнє насильство.....	19
2.1. Роль соціального працівника у сфері домашнього насильства	19
2.2. Програми корекції поведінки кривдника у домашньому насильстві.....	32
Висновки до другого розділу.....	37
Висновки	38
Список використаних джерел	40

ВСТУП

Сучасне життя характеризується наявністю різноманітних протиріч, конфліктів та суперечностей. У позитивній перспективі такі процеси можуть стати факторами змін та причиною росту, та здебільшого вони впливають на стан особистості та підвищують її агресивність і змушують вдаватись до насильства.

Із початком повномасштабного вторгнення Росії, Україна зіткнулася із високим рівнем насильства, болю, втрат, смерті і травматизації, які доводиться переживати на тимчасово окупованих територіях та лініях розмежування. Ці події підвищують напругу у суспільстві, яка також впливає і на сім'ю.

Одним із видів насильства, яке має негативний вплив на повноцінну життєдіяльність сім'ї є домашнє. В ситуації домашнього насильства якість виконання основних функцій членами сім'ї різко знижується.

В Україні за останні 10 місяців до Національної поліції надійшло 202 045 звернень щодо випадків вчинення домашнього насильства. В той же самий період у Чернівецькій області було близько 12 000 звернень до поліції стосовно вчинення домашнього насильства, з яких близько 8 000 було подано жінками. До кримінальної відповідальності було притягнуто близько 4000 осіб, з яких 3385 – чоловіки та 429 жінки.

У сфері надання соціальних послуг постраждалим від домашнього насильства сучасна практика соціальної роботи представляє широке коло форм, методів та прийомів. Разом із тим, із кривдником також проводиться робота з метою корекції його поведінки. На сьогодні розроблено Типові програми для кривдників, а також Методичні рекомендації для реалізації програми для кривдників.

Науковці, які присвятили свої роботи питанню домашнього насильства та соціальної роботи із сім'єю у такій ситуації Балухтіна, О. М.; Махніборода, Д.

О., Трубавіна, І. М., Куратченко, І. Є., В Герасименко, Є Лещенко, О Гуренко, Н Мацейко та багато інших.

У зв'язку із зазначеною актуальністю проблеми **об'єктом** нашої роботи є домашнє насильство.

Предметом нашого дослідження є соціальна робота із кривдниками.

Метою роботи стало охарактеризувати поняття «домашнє насильство», його фактори та прояви, визначити основні функції соціального працівника у роботі з сім'єю, яка перебуває в ситуації домашнього насильства, проаналізувати методики корекційної роботи з особами, які вчиняють домашнє насильство.

Мета роботи конкретизована наступними **завданнями**:

1. Проаналізувати поняття, причини та прояви домашнього насильства.
2. Охарактеризувати нормативно-правове законодавство України у сфері домашнього насильства.
3. Визначити основні напрямки роботи соціального працівника із сім'єю у ситуації домашнього насильства.
4. Здійснити аналіз програм корекції поведінки кривдників в домашньому насильстві.

Методологічні, теоретичні й інформаційні основи дослідження. В роботі використано методи теоретичного дослідження:

- аналіз психологічної та педагогічної літератури, нормативно-правових документів для розкриття базових понять дослідження, програм для кривдника;
- метод ретроспективного аналізу праць учених для з'ясування особливостей еволюції змісту понять «насильство», «домашнє насильство», в науковій літературі;
- робота із документацією мобільних бригад соціально-психологічної допомоги потерпілим від домашнього насильства в сім'ях.

Логіка дослідження зумовила структуру кваліфікаційної роботи: вступ, два розділи, висновки, список використаних джерел із 54 найменувань. Загальний обсяг 45 сторінок.

Розділ 1. Домашнє насильство в Україні, аналіз та характеристика

1.1 Причини, прояви та види домашнього насильства

У законі України «Про запобігання і протидію домашньому насильству» (2018 р.) зазначається, що «домашнє насильство - діяння (дії або бездіяльність) фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства, що вчиняються в сім'ї чи в межах місця проживання або між родичами, або між колишнім чи теперішнім подружжям, або між іншими особами, які спільно проживають (проживали) однією сім'єю, але не перебувають (не перебували) у родинних відносинах чи у шлюбі між собою, незалежно від того, чи проживає (проживала) особа, яка вчинила домашнє насильство, у тому самому місці, що й постраждала особа, а також погрози вчинення таких діянь»

Що стає причиною вчинення домашнього насильства?

Постраждалі і кривдники обумовлюють свої вчинки домашнього насильства так:

- стрес на роботі ;
- пияцтво ;
- вживання наркотиків ;
- запальний характер ;
- виховна мета ;
- образа .

Проте реальні причини насильства криються зазвичай далеко не там де ми їх шукаємо. Ними являються :

- патологічні ревнощі ;
- модель поведінки, засвоєна у батьківській сім'ї ;
- занижена або завищена самооцінка ;
- нереалізовані мрії та бажання з дитинства ;
- власне самоствердження через інших людей ;
- потреба у визнанні ;

- психічні відхилення та захворювання ;
- різні релігійні та політичні погляди ;
- хронічний алкоголізм, наркоманія .

Алкоголь , стрес , ненависть , нелюбов , неповага , дратівливість до близької людини – зазвичай лише поверхові , а не справжні причини бувають жорстокості. Проте саме вони можуть стати в житті індикаторами , які сигналізують про небезпеку.

Діти, які зазнали насильства у своїй сім'ї будучи дитиною схильні у дорослому віці також ставати кривдниками.

Науковці зазначають, що найчастіше насильство у сім'ї відбувається за такими фазами або циклами:

- фаза збільшення напруги;
- фаза вибуху чи побиття;
- фаза каяття/примирення

Розглянемо кожен з них детальніше, щоб проаналізувати роль та поведінку кривдника.

Фаза збільшення напруги.

Кривдник може погрожувати жертві. А постраждала особа в даний момент намагається владнати конфлікт і протистояти йому. Або ж може поступитися кривднику , щоб залагодити ситуацію для двох.

Фаза вибуху.

Це інтенсивна насильницька поведінка , яка є емоційно не керованою зазвичай. На цьому етапі постраждала особа все ще може продовжувати відбиватися , але згодом засвоює , що пасивність – найкращий спосіб зупинити насильство саме в цій фазі , щоб насильство не переросло в більш проблемну ситуацію , тому обидві сторони можуть заперечувати акт насильства, намагатися його якось виправдати.

Фаза каяття/примирення.

На цьому етапі кривдник може попросити пробачення , якщо раніше такий варіант спрацьовував , він обіцяє, що це більше не повториться. Починається

«медовий місяць». Зрештою, рано чи пізно цикл відновлюється час від часу . І це дає можливість контролювати один одного , тим самим застосовується об'юзивні відносини. Жертва бажає і сподівається на кращі відносини з кривдником , заганяючи себе в клітку емоцій.

Остання фаза найпідступніша , адже саме вона зазвичай не дозволяє розірвати цикл насильства через сподівання на краще, адже кривднику часто вдається переконати постраждалу особу, що вона сама багато в чому винна – перераховуючи її недостатки фізичні , психічні , невиконання його вимог відразу , провокування його на агресивні дії.

Після цього починається заспокоєння, а за ним і примирення.

По статистиці та рекомендаціях дозволяється два рази на місяць емоційний скандал. Тому кривдник знаючи це, не тільки вибачається, а й робить цінні подарунки. Так, примирення може тривати досить довго, іноді – роками. З часом настає етап посилення напруги в сім'ї , який знову завершується насильством , і так по колу , доки не станеться якесь лихо...

Вийти із цієї ситуації кривднику пропонують взяти участь у корекційній програмі , відмовитися від алкоголю чи психотропних речовин. Для постраждалих – звернутися за допомогою до психотерапевта. Але ми бачимо , що в більшості сімей , або кривдники не звертаються по цю допомогу , і в сім'ях продовжується насильство.

За результатами досліджень можуть бути психологічні, фізичні, економічні та соціальні наслідки домашнього насильства для постраждалої особи. А саме:

- *психологічні наслідки* :

- почуття провини ;
- почуття сорому ;
- замкненість ;
- страх спілкування ;
- низька самооцінка ;
- зневіра у собі ;

- депресія;
- відчай;
- небажання жити;
- *фізичні наслідки:*
  - ушкодження частин тіла та внутрішніх органів різного ступеня тяжкості потерпілих;
  - переломи кісток, каліцтва і смерть потерпілих;
  - інфекційні хвороби, які передаються статевим шляхом, та/або травми геніталій у випадках сексуального насильства;
- *економічні наслідки:*
  - фінансові втрати роботодавців через непрацездатність потерпілих;
  - додаткові витрати роботодавців на наслідки насильства;
  - економічні втрати самих потерпілих від насильства;
- *соціальні наслідки:*
  - феномен соціальної естафети.

Феномен полягає у тому, що діти, які постраждали від насильства, бачили на власні очі, пережили це емоційно, більш схильні відтворювати таку модель поведінки у власних сім'ях у майбутньому якщо вони її створять. Таким чином, з'являється коло домашнього насильства, у якому роками члени сім'ї перебувають та передається з покоління в покоління така модель поведінки життя.

Часто постраждала особа може не усвідомлювати, що є жертвою домашнього насильства. Вона настільки одурманена, що виправдовує насильство потребою зберегти сім'ю.

Як свідчать практичні дослідження, зазвичай домашнє насильство починається із психологічних форм: неповага, підвищення голосу, неприязніть, звинувачення, скандали, маніпуляції, які використовує кривдник до своєї жертви. Воно циклічно зростає і все більше шкодить жертві, якщо на самому початку не викоринити таке ставлення до себе.

Такий тип поведінки не дає змоги думати постраждалій адекватно, вона

знає внутрішніх змін, які часто не дають її побачити, що насправді відбувається з нею. Вона стає невпевненою у собі, покірною, нездатною постояти за себе та дітей, заляканою.

Кривдник часто впливає на спроможність постраждалої та створює такі перешкоди:

- відсутність альтернативного місця проживання;
- відсутність роботи і коштів, щоб утримувати себе (або власних дітей);
- сором і відчуття приниженості через довгі роки насильства;
- страх суспільного осуду та звинувачень;
- релігійні міркування тощо.

Емоційний стан людини, яка зазнає систематичного домашнього насильства погіршується і вона схильна до таких проявів:

- Образа на несправедливість у житті
- Страх засудження у близькому оточенні
- Схильність до депресії, депресивний настрій
- Почуття спустошеності
- Відчай і заляканість
- Закритість
- Безпорадність

Домашнє насилля проявляється в різних формах: фізичне, сексуальне, психологічне або економічне. Воно виникає не лише між подружжям, але й між усіма особами, що спільно проживають (проживали) однією сім'єю.

До проявів *фізичного насильства* відносяться:

Ляпаси, стусани, штовхання, щипання, шмагання, кусання, незаконне утримання проти своєї волі, навмисне побиття, мордування, знущання, залишення в небезпеці, ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані, заподіяння смерті та вчинення інших правопорушень насильницького характеру класифікуються як фізичне насильство. Сексуальним насильством є будь-які діяння сексуального характеру стосовно повнолітньої особи, без її згоди, або стосовно дитини,

незалежно від її згоди, класифікуються як сексуальне насильство.

До проявів психологічного насильства відносяться словесні образи, погрози, приниження, переслідування, залякування та інші дії, спрямовані на обмеження волевиявлення особи класифікуються як психологічне насильство.

Економічним насильством вважається умисне позбавлення їжі, житла, одягу, майна, коштів та документів, залишення без догляду чи піклування, перешкоджання в отримання необхідних послуг в медичному обслуговуванні, заборону працювати, примушування до праці проти своєї волі, заборону навчатися класифікують як економічне насильство.

Відповідно до Закону «Про запобігання та протидію домашньому насильству» за вчинення домашнього насильства кривдник несе адміністративну та кримінальну відповідальність. За вчинення домашнього насильства передбачено наступні покарання:

громадські роботи на строк від 150 до 240 годин,

арешт на строк до 6 місяців,

обмеження волі на строк до 5 років

позбавлення волі на строк до 2 років.

Закон також дає можливість обмежити перебування кривдника та постраждалих осіб на одній території. Для цього застосовується “тимчасовий припис” або “обмежувальний припис”, якими кривднику забороняється доступ до житлового приміщення, в якому перебуває жертва домашнього насильства.

Сімейне насильство в Україні усе ще залишається латентним явищем, яке виходить на поверхню тільки тоді, коли приховувати проблему вже неможливо. Ми часто думаємо, що насильство має місце тільки в соціально неблагополучних сім'ях, а це не відповідає дійсності: воно відбувається в будь-яких категоріях населення, незалежно від класових, культурних, соціо-економічних аспектів.

Сьогоднішні події та світовий досвід дає підстави говорити про наступне:

- домашнє насильство є майже в кожній сім'ї незалежно від соціального статусу, релігійних переконань, сексуальної орієнтації чи етнічного

походження.

Жертвами насильства у сім'ї можуть бути як чоловіки, жінки, діти, дідусі і бабусі. Але більше жорстоких нападів повторюються і здійснюються все ж таки чоловіками щодо жінок та інших.

- роблячи аналіз ми можемо зробити висновок , що чоловіки несуть загрозу та насильство частіше, а жінки протягом свого життя переживають та потерпають від насильства;

-це повторюється (кривдник вивчає психологію жертви, починає час від часу маніпулювати нею, а вона крім образ і нападів, побиття нічого кращого в житті і не бачила , в очікуванні чогось хорошого від нього);

- після нанесення тілесних ушкоджень, жертва потребує медичної допомоги, а її частіше погрожують, а ніж надати допомогу та звернутися до лікарні, бо кривдник частіше відчуває страх та занепокоєння у скоєному.

- у практичному контексті наслідки насильства в сім'ї через конфлікти відносно житла, фінансового стану та виховання дітей для жінок набагато серйозніші, ніж для чоловіків.

Отже, ми виявили, що існують насильницькі відносини психологічного, економічного, сексуального й/або фізичного характеру.

На підставі проведеного вище опису можна стверджувати, що сім'ї, де присутні відразу кілька видів насильства є в зоні ризику. Причому, чим важче ступінь здійснюваного насильства, тим частіше йому піддаються жінки.

Гендерне насильство – це насильство, або ненавмисне погане поводження над особою, яке чиниться над тому, що вона належить до тієї чи іншої статі, не надаючи цьому великого значення. Переважна частина гендерного насильства чиниться чоловіками над жінками.

Як свідчать численні наукові дослідження, причинами виникнення насильства в сім'ї є алкоголізм і пияцтво когось зі членів родини; того, хто робить насильство, так виховали або жорстоко поводитися з ним у дитинстві; безкарність, невизнання законом насильства в родині; психічні відхилення й захворювання; соціально-економічне положення в країні: низький рівень

культури, моралі; один партнер хоче принизити й контролювати життя іншого партнера; подружня зрада; "неправильна" поведінка того, хто постраждав (не промовчав вчасно, не зробив чогось і т.д.); незадоволеність життям, собою; соціальне й фінансове становище родини (безробіття, безгрішшя й т.д.); нерозуміння, форма з'ясування відносин; низький інтелектуальний розвиток, недолік утворення; вплив ЗМІ; фізична й емоційна слабкість одного з партнерів, страх; дискримінація по ознаці статі. Найбільший вплив насильства в сім'ї робить алкоголізм або пияцтво когось зі членів родини. Великий вплив на формування агресивної поведінки справляє також виховання батьків, їх жорстокість, пережита або бачена в дитинстві.

Вплив пережитого насильства в сім'ї впливає на стан здоров'я людини яка зазнала різні види насильства. Втрата здоров'я потерпілого від насильства в сім'ї, впливає на потенційні можливості, позначається на продуктивності праці, на вихованні дітей, на відсутності на роботі в результаті втрати працездатності, накладає негативний відбиток на всі сторони життя. Більшою мірою пережите насильство впливає на психічне здоров'я людини, також вважають, що насильство завдає серйозної шкоди фізичному здоров'ю як у вигляді психосоматичних захворювань, так і безпосередньо наслідків отриманих травм. А від пережитого насильства в сім'ї у великому ступені порушується сексуальне здоров'я.

Отже, насильство характеризується проявами тиску та нанесення травми кривдником по відношенню до постраждалої особи. Це призводить до таких негативних явищ у суспільстві як перенос дітьми моделі поведінки у свою майбутню родину; ріст злочинності; бродяжництво; збільшення числа алкоголіків і наркоманів; підвищення кількості самогубств; зниження рівня

здоров'я нації; проституція; збільшення жертв експлуатації й работоргівлі.

1.2. Нормативно-правова база у сфері домашнього насильства в Україні

Сьогодні в нашій країні діють нормативно-правові та законодавчі акти, які регулюють питання реагування на випадки домашнього насильства, визначення міри відповідальності кривдника та форм насильства.

Постанови та розпорядження Кабінету Міністрів України:

«від 22.08.2018 р. № 654 „Про затвердження Типового положення про мобільну бригаду соціально-психологічної допомоги особам, які постраждали від домашнього насильства та / або насильства за ознакою статі”»;

від 22.08.2018 р. № 655 „Про затвердження Типового положення про притулок для осіб, які постраждали від домашнього насильства та / або насильства за ознакою статі”»;

від 22.08.2018 р. № 658 „Про затвердження Порядку взаємодії суб’єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі”»;

від 10.10.2018 р. № 728-р „Про затвердження Концепції Державної соціальної програми запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі на період до 2023 року”»;

від 23.01.2019 р. № 43 „Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України”»;

від 20.03.2019 р. № 234 „Про затвердження Порядку формування, ведення та доступу до Єдиного державного реєстру випадків домашнього насильства та насильства за ознакою статі”»;

від 21.08.2019 р. № 824 „Про затвердження типових положень про денний центр соціально-психологічної допомоги особам, які постраждали від домашнього насильства та/або насильства за ознакою статі, та спеціалізовану службу первинного соціально-психологічного консультування осіб, які постраждали від домашнього насильства та/або насильства за ознакою статі”»;

від 24.02.2021 р. № 145 „Питання Державної соціальної програми запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі

на період до 2025 року».

Накази Міністерства соціальної політики:

«від 01.10.2018 р. № 1434 „Про затвердження Типової програма для кривдників”, зареєстрований у Міністерстві юстиції України 29.10.2018 р. за № 1222/32674;

від 11.12.2018 р. № 1852 „Про утворення Державної установи „Кол-центр Міністерства соціальної політики України з питань протидії торгівлі людьми, запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі та насильству стосовно дітей”, зареєстрований у Міністерстві юстиції України 22.12.2018 р. за № 1458/32910;

від 02.07.2019 №1037, „Про затвердження форм документів, із яких формується особова справа постраждалої особи, влаштованої до притулку для осіб, які постраждали від домашнього насильства та / або насильства за ознакою статі”, зареєстрований у Міністерстві юстиції України 11.07.2019 р. за № 772/33743

від 30.11.2020 № 787 „Про затвердження Методики визначення потреб територіальних громад у створенні спеціалізованих служб підтримки постраждалих від домашнього насильства та насильства за ознакою статі ” зареєстрований у Міністерстві юстиції України 12 січня 2021 р. за № 36/35658».

Спільний наказ Мінсоцполітики та МВС:

«від 13.03.2019 № 369/180 „Про затвердження Порядку проведення оцінки ризиків вчинення домашнього насильства”, зареєстрований у Міністерстві юстиції України 02.04.2019 року за № 333/33304»;

Наказ Міністерства внутрішніх справ:

«від 04.05.2018 р. № 372 „Про внесення зміни до наказу Міністерства внутрішніх справ від 21 серпня 1998 року № 622” зареєстрований у Міністерстві юстиції України 10 травня 2018 р. за № 576/32028»;

Накази Міністерства освіти і науки:

«від 22.05.2018 р. № 509 „Положення про психологічну службу”,

zareєстрований у Міністерстві юстиції України 31.07.2018 за № 885/32337;

від 02.10.2018 р. № 1047 „Методичні рекомендації щодо виявлення, реагування на випадки домашнього насильства і взаємодії педагогічних працівників з іншими органами та службами».

Наказ МОЗ:

«від 01.02.2019 р. № 278 „Про затвердження Порядку проведення та документування результатів медичного обстеження постраждалих осіб від домашнього насильства або осіб, які ймовірно постраждали від домашнього насильства, та надання їм медичної допомоги”, zareєстрований в Міністерстві юстиції України 14 березня 2019 р. за № 262/33233».

Міністерство соціальної політики України, як центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізацію державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, ініціювало розробку та презентувало 21.03.2019 «Паспорт Реформ щодо реагування на домашнє насильство та насильство за ознакою статі».

Відповідно до Паспорту Реформ стратегічними пріоритетами у сфері реагування на домашнє насильство та насильство за ознакою статі, є:

«попередження фактів домашнього насильства – формування в українському суспільстві нульової толерантності до цього явища, посилення готовності протидіяти проявам насильства;

розбудова нової системи всеохоплюючого реагування на насильство, шляхом впровадження механізму взаємодії суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі;

надання комплексних послуг орієнтованих на потреби постраждалих осіб та їх захист, розвиток спеціалізованих служб підтримки постраждалих осіб».

На початку 2018 року президент України підписав закон «Про запобігання та протидію домашньому насильству». На сайті Верховної Ради України він значиться як чинний . Закон деталізує види насильства на фізичне, сексуальне, психологічне та економічне.

Тепер існує відповідальність за вчинення будь якого насильства, притягнення кривдників до передбаченої законом відповідальності.

Закон дає можливість відокремити кривдника від жертви. Для цього є: терміновий заборонний припис і обмежувальний припис.

Заборонний припис: «Національна поліція яка реагує на факт домашнього насильства». Виноситься терміново, діє до 10 днів, але його можна продовжити через суд до півроку.

Обмежувальний припис діє від 1 до 6 місяців, і його видає лише суд.

Кривднику забороняються перебувати в місці спільного проживання, де було скоєно насильство, навіть якщо це його помешкання, накладається обмеження в спілкуванні із постраждалою дитиною, жінкою, батьками, забороняється наближатися на певну відстань до роботи, місця проживання.

Якщо раніше вважалося, що домашнє насильство було виключно адміністративною відповідальністю, то тепер вводиться кримінальна відповідальність, окремим законом, який є підписаний президентом. Ця норма набула чинності з січня 2019 року.

За кожен з видів насильства передбачена різна відповідальність.

Якщо узагальнити, покарання можуть бути такі:

- громадські роботи на строк від 150 до 240 годин,
- арешт на термін до 6 місяців,
- обмеження волі на термін до 5 років або позбавлення волі на термін до 2 років.

Кривдник - має в свою чергу нести відповідальність за систематичне вчинення насильства, та за насильство щодо своїх дітей, особливо малолітніх.

Згідно із законом,на сьогоднішній день існує вимога про збільшення кількості притулків з усіма удобствами для постраждалих від домашнього насильства. Спеціальний підбір працівників закладу та тех працівників щоб компенсувати моральний збиток потерпілих дітей.

Загалом вони існують в кожній області України.

Але в деяких випадках це – притулки на базі громадських організацій, там потрібні також кардинальні матеріальні зміни, побутові умови, які устарівші давно, тай ще критично не вистачає місць. Вони мали бути створені якомога швидше, на жаль не все так просто як на папері, враховуючи сьогоднішній стан в державі, як це буде реалізовуватися.

За статистикою міжнародної організації Ла-Страда за 2017 рік в поліцію надійшло понад 120 тисяч звернень, які стосуються домашнього насильства, і 1,5 тисячі з них – від дітей. Щодо дітей – вони тепер по закону вважаються жертвою насильства й у тому разі, якщо були присутні при таких сценах вдома.

До того ж, вчителі, медсестри, лікарі повинні будуть повідомляти в поліцію про підозри, кожен із перелічених осіб може бути покараний та нести кримінальну відповідальність за приховання злочину, стосовно дитини над якою вчиняється насильство. Дитина може звернутися до поліції, до шкільного психолога зі скаргами – і тоді мають з'ясувати, чи є вона постраждалою психолог і поліція.

Буває так, що насильство здійснюється над дитиною навіть до шкільного віку, часто психологи не мають можливості проконтролювати ситуацію, і дитина приходить до школи вже травмована, науковці наголошують, що з дитиною шкільного віку, має працювати психолог і визначати, чи дійсно до неї застосовується насильство, на якому етапі запущеність ,чи дитину б'ють або знущаються, чи той факт, що її змушують до вивчення уроків, і чи вона вважає це насильством.

Також в цьому році сталась важлива та довгоочікувана подія – Україна ратифікувала Стамбульську конвенцію. У Преамбулі до Стамбульської конвенції зазначено, що держави-учасниці прагнуть створити Європу, вільну від насильства стосовно жінок і домашнього насильства. В основі такої розбудови є саме міста і громади, вільні від насильства.

- Тож перед нашими територіальними громадами постають серйозні виклики:
- громади повинні будуть забезпечити комплексний інтегрований підхід до ліквідації насильства стосовно жінок і домашнього насильства;

- громади очікує удосконалення інфраструктури, щоб різні служби захисту та підтримки розташовувались в одному приміщенні;
- у роботі з постраждалими від насильства жінками на місцевому рівні мають враховуватися питання надання їм самостійності та економічної незалежності.

Фахівці сервісів пройдуть відповідне спеціалізоване навчання для того, щоб бути готовими ефективно надавати соціальні послуги членам сім'ї у випадку домашнього насильства.

Висновки до першого розділу

У результаті здійсненого теоретичного аналізу домашнього насильства в Україні, зазначено, що злodianня (дії або бездіяльність) фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства карається законом:

- вчинення в сім'ї чи в межах місця проживання.
- між родичами, або між колишнім чи теперішнім подружжям.
- між іншими особами, які спільно проживають (проживали) однією сім'єю.
- не перебувають (не перебували) у родинних відносинах чи у шлюбі між собою.
- незалежно від того, чи проживає (проживала) .

Особа яка вчинила домашнє насильство, у тому самому місці, що й постраждала особа, не мають права жити разом, до вирішення суду, щоб подальшому не наражатися на небезпеку.

Охарактеризовано фактори, які призводять до ситуації домашнього насильства, до яких відносяться зокрема алкоголізм, наркоманія, невміння мирно вирішувати конфлікти, особливості характеру, стреси на роботі та переживання через військові дії в Україні.

Проаналізовано основні види домашнього насильства – психологічне, фізичне, сексуальне, економічне, гендерно зумовлене. До їх проявів відносяться побиття, приниження, погрози, позбавлення житла, заборона користуватись спільним бюджетом, примус до сексуальної близькості, приниження честі та гідності та ін.

Охарактеризовано нормативно-правове підґрунтя регулювання ситуації домашнього насильства, метою якого є захист прав та інтересів постраждалої особи, а також обов'язкова відповідальність кривдника за скоєння злочину.

Відзначено особливу роль у сфері роботи соціального працівника ратифікація Україною Стамбульської конвенції, яка відбулась восени 2022 р.

Розділ 2

Основні напрямки соціальної роботи з особами, які вчиняють домашнє насильство

2.1 Роль соціального працівника у сфері домашнього насильства

У сучасних умовах, на жаль, ми часто стикаємося з збільшення кількості осіб, які зазнали несприятливих наслідків такого ставлення до себе при домашньому насильстві. Згідно із даних соціальних досліджень при Інституті демографії щорічно 1,1 млн наших українок стикаються з фізичною та сексуальною агресією в своїх сім'ях, а понад 3 млн. українських діточок стають свідками домашнього насильства.

Відповідно до Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» від 7 грудня 2017 року є напрямком запобіганням та протидії домашньому насильству. Також надання допомоги та прихисток постраждалим особам, забезпечення відшкодування психологічної та фізичної шкоди, завданої домашнім насильством, ключова роль у цьому відводиться соціальним працівникам.

Як і будь-яка діяльність, соціальне обслуговування надається жертвам які є заручниками домашнього насильства, ґрунтується на відповідних принципах, які умовно можна поділити на дві групи: загальні та спеціальні.

До першої групи принципів соціального обслуговування в Україні жертв домашнього насильства належать засади надання соціальних послуг, які визначені Законом України «Про соціальні послуги», а саме: адресності та індивідуального підходу; вони є доступні та відкриті; використання бюджетних та позабюджетних коштів суб'єктами, що надають соціальні послуги є законними.

Принципи соціального обслуговування жертв домашнього насильства визначені у статті 4 нормативно-правового акту, до яких належать: -

гарантування постраждалим особам безпеки.

-основоположних прав і свобод людини і громадянина.

- врахування впливу домашнього насильства.

Кожен громадянин має право на народження, на дошкільний заклад , здобування освіти, реалізовувати свій потенціал, навчатися у ВУЗ, працювати та відпочивати, право на шлюб, створення сім'ї, вносити певний вклад у розвиток суспільства, у своїй життєдіяльності ми часто стикаємося зі стресами, які ми повинні долати самостійно, або звертатися за допомогою фахівця, якщо є така потреба. 30% українців у впродовж свого життя хворіють на один із видів психічних розладів, ця статистика є даними експертів.

Саме найбільшу частину в своєму житті займають депресивні розлади, наркотична залежність, шизофренія ,тривожний розлад, алкоголізм. Актуальним на сьогоднішній день для суспільства, є соціальні працівники громади які надають підтримку та можливість вирішувати складні життєві обставини. Важливе місце у цьому належить соціальному працівнику, який виступає ініціатором змін і здатний в рамках своєї компетентності організувати та надати соціальних послуг для підтримки, консультування,порад для попередження ,негативного розвитку подій.

На XVI З'їзді лікарського товариства в Україні експерт з питань громадського здоров'я Гущук І. В. відзначав, що багатогранність поняття здоров'я містить в собі не тільки медико-біологічні, але й соціальні та економічні аспекти. Питання здоров'я, за його словами, не можуть вирішуватися лише у медичній сфері , а великий процент аж 70% залежать від чинників з інших сфер існування.

Всесвітньої організація охорони здоров'я говорить ,що психічне здоров'я, є станом психологічного благополуччя, в якому кожна людина реалізує свій потенціал, здійснення мрій ,яка може впоратися зі звичайними стресами життя, може також працювати продуктивно і плідно, і в змозі зробити великий внесок у розвиток своєї сім'ї, громади, держави.

Психічне здоров'я також не може бути досягнуто без психосоціального благополуччя і навпаки.

Психосоціальне благополуччя – це насамперед психосоціальний вимір добробуту особистості в своєму житті. Незважаючи на відсутність широко узгодженого визначення, практики часто використовують “психосоціальний” для опису взаємодії соціальних аспектів: емоції, думки, соціальні норми, соціальні цінності, соціальні ролі, соціальні ресурси, міжособистісні відносини та соціальні зв'язки, громадське життя, психологічні аспекти, духовні та релігійні аспекти життя, знання, стратегії, подолання, а це все сприяє загальному добробуту.

Тому в цьому немає сумнівів, що соціальна робота на сьогоднішній день займає вагомий частку у вирішенні проблем, пов'язаних як і з психічним та фізичним здоров'ям своїх клієнтів. Можна оптимізувати соціально економічні фактори, що мають значний вплив на психічний стан людини за рахунок державних ресурсів соціальної сфери.

Основна частина розвитку охорони психічного здоров'я на сьогоднішній день в Україні та і на період до 2030 року, схвалено Кабінетом Міністрів в 2017 році, де акцентувалася увага, що в край потрібна участь соціальних працівників. У цьому документі наголошувалося на посилення соц. працівників в наданні допомоги у зв'язку з підтримкою психічного здоров'я населення де вони надаватимуть допомогу. Охорона психічного здоров'я спонукає до змін у галузі, де на сьогоднішній день для вирішення впливу на суспільну думку в цьому питанні є важливим елементом у соціальній роботі, у сфері охорони психічного здоров'я, визнано підготовку кваліфікованих соціальних працівників до практичної діяльності. Основною роботою соціальних працівників є підтримка сімей, оточення хворих, сприяння у деінституалізації, і таких які страждають на психічні розлади.

У проєкті щодо реалізації розвитку охорони психічного здоров'я, розробленому в березні 2018-го року було визначено такі напрями діяльності робочою групою:

- 1) співпраця, стратегія, державне управління, права людини, міжсекторальна;
- 2) у сфері охорони психічного здоров'я, розвиток персоналу ;
- 3) лікування та реабілітація, включення вразливих груп населення;
- 4) надання послуг у сфері психічного здоров'я;
- 5) популяризація психічного здоров'я, його профілактика, попередження розладів та самогубств;
- 6) стратегічна інформація (дослідження, оцінка, моніторинг то що).

Аналіз вище наведених нами заходів дає підстави виділити для соц. працівників основні ролі сфери ментального здоров'я , якими він має володіти у своїй нелегкій професійній діяльності у сфері охорони психічного здоров'я. Нижче ми виокремлено заходи, для соц. працівників, що стосується саме його роботи.

Перший напрям:

- права людини;
- державне управління;
- стратегія;
- міжсекторальна співпраця.

Це передбачає такі , які, на нашу думку, можуть регулюватися, окрім других сфер, і соціальною роботою: привести законодавство у охорони психічного здоров'я в тому числі, для соціального захисту тих осіб, які з психічними та інтелектуальними порушеннями, у відповідність до цих вимог міжнародних документів з прав людини; забезпечити цих людей які мають психологічні порушення та поведінкові розлади , яким мають надати доступу допомогу в сфері охорони психічного здоров'я.

Серед переліченого у плані заходів та для реалізації першого напряму роботи соціальний працівник у межах своєї компетенції в складі міждисциплінарної команди має право: - удосконалювати існуюче законодавство, но не змінювати його, не порушуючи законодавство для дотримання прав людини у сфері охорони психічного здоров'я та соціального захисту для осіб з психічними та інтелектуальними порушеннями, має дотримуватися прав людини у сфері охорони психічного здоров'я та соціального захисту.

Розробити для себе та затвердити порядок надання соціальних послуг:

-послуг з соціальної та трудової реабілітації;

-комунальними;

-недержавними закладами та приватно-практикуючими спеціалістами;

-паліативної допомоги в сфері охорони психічного здоров'я державними.

А також соціальний працівник при цьому як експерт в своїй галузі може виступати творцем законів та програм із наданням соц.послуг з охорони психічного здоров'я та захищати інтереси своїх клієнтів як адвокат

Соціальна робота є дуже важливою яка базується на макрорівні практики, компетентності, готовність до використання законодавчих та інших нормативних актів державного і регіональних рівнів, здатність взяти на себе відповідальність за прийняття та реалізацію рішень соціального захисту населення; здійснені соц.правового захисту свого клієнта, правова активність , проявляння важливих професійних важливих рис, відповідальність і толерантність, а вони є засновані на правових цінностях.

Другий напрям має такі актуальні для соціального працівника цілі:

- впровадження програм охорони психічного здоров'я для працівників;

-розроблення та впровадження професійних стандартів для всіх груп працівників сфери психічного здоров'я;

- перегляд кваліфікаційних характеристик;
- відповідно до сучасних кваліфікаційних вимог до персоналу сфери психічного здоров'я;
- вдосконалення існуючих;
- розроблення та впровадження нових освітніх програм за всіма напрямками підготовки;
- підвищення та перепідготовка кваліфікації соціальних працівників, які залучені до роботи у сфері психічного здоров'я.

У сфері охорони психічного здоров'я, серед усіх заходів можна реалізувати за рахунок соціальної роботи, тобто за участі соціальних працівників, доречно було б виокремити такі:

- розроблення програми та впровадження профілактики емоційного вигорання, набуття стресостійкості для працівників сфери груп професійного ризику (наркологи , дитячі психіатри, психіатри, психотерапевти, психологи, соціальні педагоги, соціальні працівники, наркологи);
- розроблення та впровадження супервізійної підтримки для всіх професій, груп, посад, включно для працівників суміжних спеціальностей, які працюють у сфері охорони психічного здоров'я;
- впровадження та розроблення професійного стандарту трудової кваліфікації “Супервізорська діяльність” для всіх посад та професій сфери охорони здоров'я;

Стандартів вищої освіти за спеціальностями підготовки 231 “Соціальна робота” і вузьких спеціалізацій в рамках переліку фахівців охорони психічного здоров'я та привести їх до відповідності з оновленим кваліфікаційним вимог; соціальний працівник повинен виконувати роль викладача. Соціальний працівник може бути супервізором. Переклад та впровадження у сучасних підручниках є роздруковані підготовки фахівців охорони психічного здоров'я

(в тому числі ерготерапевтів, дитячих психіатрів, соц.працівників для їхньої підготовки).

Для компетентності соціального працівника потрібні такі дані: -

Усвідомлення соціальної значущості своєї професії.

Систематично використовувати результати наукових досліджень для забезпечення ефективності своєї діяльності.

Навички взаєморозуміння.

Здатність до співпраці з колегами.

Здатність створювати соціально і психологічно сприятливе середовище в соціальних організаціях і службах.

Робота в колективі.

Здатність розробляти пропозиції щодо підвищення праці, фахівців та державних установ соціального захисту населення.

Уміння розв'язувати проблеми у СЖО.

Володіння високою соціальною культурою усіх державних установ соц.захисту управлінської діяльності.

Третій напрям, який має назву служби та послуги у сфері психічного здоров'я включаючи вразливі групи населення лікування та реабілітація , він передбачає такі цілі:

надання допомоги, забезпечення медичної допомоги у сфері охорони психічного здоров'я на первинному рівні.

забезпечення впровадження стандартів надання медичної допомоги та соціальних послуг у сфері охорони психічного здоров'я на основі практик.

забезпечення доступності психологічної підтримки, соціальної допомоги та реабілітації у сфері охорони психічного здоров'я на рівні територіальної громади.

місцем проживання, навчання, роботи та служби

Це все засновано на доказах;

надання медичної допомоги та реабілітації, з порушенням психіки, які пов'язані з вживанням психотропних речовин, забезпечення безперервності їхньої профілактики, надання якісних послуг для літніх людей з проблемами психічного здоров'я.

Фахівець своєї справи може брати участь у таких заходах:

- переглянути у сфері охорони психічного здоров'я розробити існуючі стандарти надання соціальних послуг.
- розробляти спосіб їх подолання та впроваджувати порядок розвитку сімейних форм опіки, навчання батьків та опікунів, щодо проблем психічного здоров'я.
- розробляти для осіб з психічними та інтелектуальними порушеннями типовий маршрут, та порядок взаємодії працівників первинного рівня, вчасне надання медичної допомоги та соціальних служб.
- розробляти, мотивувати осіб із можливими розладами психічного здоров'я та впроваджувати програми навчання працівників релігійних організацій, та центрів зайнятості, соціальних служб навичок скринінгу,;
- розробляти на рівні територіальних громад з психічними та інтелектуальними порушеннями дітей та підлітків, впроваджувати порядок психосоціального супроводу;
- переглянути існуючі стандарти надання соціальних послуг у сфері охорони психічного здоров'я і.

Стандарти соціальних послуг у сфері охорони психічного здоров'я;

- забезпечувати впровадження мультидисциплінарного підходу особам, що вживають психоактивні речовини;

- розробляти та впроваджувати порядок лікування осіб, що вживають психоактивні речовини, та надавати психосоціальну підтримку та реабілітацію;

- розробляти порядок соціального супроводу під час працевлаштування;

- розробляти порядок ведення випадку та впровадження маршрутів користувачів соціальних і реабілітаційних послуг з розладами психіки та безперервного супроводу пацієнтів закладів охорони психічного здоров'я та поведінки при переміщенні між закладами різних міністерств та відомств.

Ролі соціального працівника у цій діяльності відіграє важливу роль, його можна назвати: помічник клієнта, консультант клініцист, учитель соціальних умінь, керуючий справами клієнта, експерт, консультант організацій, дослідник і аналітик

Володіючи наступними компетенціями вище є перелічені ролі соціального працівника у сфері охорони психічного здоров'я можна здійснювати, спільними і для наступного четвертого напрямку заходів тощо. Реалізації концепції розвитку охорони психічного здоров'я: соціальні працівники мають бути готові і вміти вирішувати складні завдання в умовах своєї праці, неповної інформації з урахуванням соціальної та етичної відповідальності за прийняті рішення; вміти моделювати соціальні процеси, створювати і наповнювати свою роботу новим змістом форми соціальної роботи; розробляти і реалізовувати соціальні проекти, використовуючи не лише професійні знання, але й черпати з інших сфер розвитку суспільства; розробляти комплексні, соціальні, індивідуальні, проекти для залучення додаткового фінансування та забезпечення медико-соціальної допомоги; готовність вирішувати всі проблеми клієнта шляхом залучення відповідних фахівців, психічних, фізичних, мобілізації власних сил, і соціальних ресурсів клієнта, а також до попередження та профілактики особистої професійної деформації, професійної втоми, професійного «вигорання»; готовність до

посередницької, соціально-профілактичної, консультаційної та соціально-психологічної діяльності з проблем соціалізації, реабілітації; до забезпечення соціального захисту, надання допомоги та підтримки, соціальних послуг окремим особам і соціально вразливим групам.

Четвертий напрям заходів щодо реалізації концепції розвитку охорони психічного здоров'я спрямований на популяризацію психічного здоров'я та профілактику його розладів.

Серед передбачених цілей для соціального працівника актуальними вважаємо: діяльність із попередження самогубств серед усіх верств населення. Здійснення заходів щодо попередження домашнього насильства у частині психічного здоров'я;

У рамках цього напрямку соціальні працівники можуть реалізовувати такі заходи:

- впроваджувати просвітницькі програми у сім'ях щодо попередження насильства:

- щоб не бути жертвами домашнього насильства потрібно впроваджувати профілактичні та реабілітаційні програми для дорослих та дітей;

- навчити керувати гнівом, попереджувати зловживання алкоголю та впроваджувати в межах пробації програми для осіб, що скоїли насильство в сім'ї ;

- включно із соціальними працівниками, працівниками служби зайнятості тощо мають розробляти та впроваджувати порядок моніторингу ознак ризиків суїцидальної поведінки серед груп ризику та навчання фахівців первинної ланки.

Ми бачимо, що цей напрям передбачає реалізацію соціальним працівником ролей: аналітика, експерта, дослідника, помічника клієнта, учителя соціальних умінь, консультанта організацій, консультанта-клініциста,

керуючого справами клієнта, базованих на зазначених вище (у третьому розділі) компетенціях.

П'ятий напрям роботи нам показує, що соціальний працівник може впоратися із впровадження концепції стосується стратегічної інформації та передбачає такі цілі діяльності: забезпечення доступності та використання стратегічної інформації забезпечення регулярного проведення оцінки потреб та оцінки результатів виконання програм у сфері охорони психічного здоров'я;

Конкретні заходи для реалізації перелічених цілей, до яких в межах своєї компетенції може долучатися працівник соціальної сфери, полягають в такому:

- впроваджувати систему прогнозування, лікування, реабілітації та профілактики в сфері охорони психічного здоров'я та визначення потреб у послугах з психосоціальної підтримки,;

- створити єдину міждисциплінарну базу статистичних даних, аналітичних звітів наукової інформації результатів досліджень, що пов'язана з охороною психічного здоров'я.

Це дає підстави можливості нам аналізувати, що для участі соціальних працівників, зокрема, завдяки реалізації ролей дослідника, аналітика, експерта на основі таких компетенцій: володіння здатностями до здійснення проектування, прогнозування, моделювання і експертної оцінки соціальних процесів і явищ в області психосоціальної, медико-соціальної допомоги; здатність володіти методами проведення експертних оцінок і давати науково обґрунтовану інтерпретацію отриманим результатам структурної та комплексно орієнтованої соціальної роботи; обробляти отримані результати опублікованих матеріалів, аналізувати і усвідомлювати їх; подавати підсумки виконаної роботи у вигляді доповідей, заявок на винаходи, звітів, наукових статей,, які оформлені згідно з встановленими вимогами.

Реалізація концепції з розвитку охорони психічного здоров'я до 2030 року вимагає залучення до спільної діяльності представників різних професій

із залученням громад, максимально активним використанням ресурсів сім'ї та найближчого оточення клієнтів і самих пацієнтів (клієнтів), комплексного розв'язання проблем збереження і покращення ментального здоров'я населення на засадах міждисциплінарної і міжгалузевої співпраці. Зарубіжний досвід демонструє професіоналів до подібного роду змін в організації допомоги особам з порушеннями психічного здоров'я, ефективність такого підходу і водночас недостатньої готовності суспільства. Тоді як самі пацієнти (клієнти) і їхні сім'ї вже достатньо вмотивовані до такої трансформації.

Очевидно, що реформування системи де є можливість допомогти людям з порушеннями психічного здоров'я, а це не є простим завданням і очікувати на швидкі результати годі, проте ми бачимо, що спільні зусилля фахівців (перш за все, соціальних працівників) і громад та суспільства поступово дозволять цій категорії клієнтів соціальної роботи забути про стигматизацію та соціальне виключення, повною мірою використовувати власний потенціал самореалізації та самоактуалізації.

З квітня 2022 року на території Чернівецького району розпочали свою роботу дві мобільні бригади соціально-психологічної допомоги постраждалим від домашнього насильства. У складі бригад працюють фахівець соціальної роботи, психолог та водій.

Основні напрямки роботи мобільної бригади соціально-психологічної допомоги:

- телефонне консультування;
- інформування про різні послуги, які надає територіальна громада членам сім'ї у ситуації домашнього насильства;
- перша психологічна підтримка та кризове консультування;
- кризове втручання;
- складання плану безпеки;
- перенаправлення клієнтів до різних соціальних установ та фахівців;
- стаціонарне консультування;
- профілактично-просвітницька робота.

Функціонування мобільних бригад розпочалось через зростання гуманітарної кризи на території Чернівецького району через активні військові дії на сході України та через збільшення внутрішньо переміщених осіб. Все це збільшує обсяг роботи фахівців центрів соціальних служб, отже мобільні бригади мають на меті підсилити спроможність місцевої системи надання соціальних послуг.

Мобільні бригади соціально-психологічної допомоги здійснюють екстрені та планові виїзди на місце проживання сім'ї, яка знаходиться в ситуації домашнього насильства.

За час своєї діяльності мобільні бригади відвідали близько 300 сімей, в яких були виклики поліції через випадки домашнього насильства. У 265 сім'ях було здійснено психологічне та фізичне насильство, а також 115 сімей заявляли про економічне насильство. Постраждалими були 230 жінок, 54 дитини та 16 чоловіків. Кривдниками було визначено 286 осіб чоловічої та 14 осіб жіночої статі (з яких 2 неповнолітніх).

Рис. 1. Статистика клієнтів мобільної бригади соціально-психологічної допомоги (квітень-листопад 2022 р.)

Фахівці мобільної бригади також працювали у складі мультисциплінарної

команди, до якої входили працівники ювенальної превенції, психологи та фахівці центру соціальних служб, працівники служби у справах дітей.

Здебільшого фахівець соціальної роботи працює із постраждалою особою, з кривдником працюють працівники поліції. Разом з тим, під час візиту у сім'ю, соціальний працівник може зустрітись із кривдником і також провести інформування про відповідальність за свої дії, оцінку ризиків повторного вчинення насильства, вторинну профілактику, направлення на програми корекції поведінки кривдників.

Отже, здійснивши аналіз участі соціального працівника у наданні соціальних послуг сім'ї у ситуації домашнього насильства, можемо стверджувати, що фахівець працює у складі мультидисциплінарної команди та забезпечує соціальну підтримку, здійснює різні види профілактики, інформування та перенаправлення для отримання спеціальної допомоги – юридичної, медичної, психологічної та інше. Також у своїй роботі соціальний працівник опирається на сильні сторони членів сім'ї, використовуючи їх ресурси для покращення морально-психологічного стану, підвищення матеріального забезпечення.

2.2 Програми корекції поведінки кривдника у домашньому насильстві.

Аналіз наукової літератури дозволив нам визначити, що «домашнє насильство» - діяння (дії або бездіяльність) фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства зазвичай, що вчиняються в сім'ї чи в межах місця проживання, або між родичами, або між колишнім чи теперішнім подружжям, або між іншими особами, які спільно проживають (проживали) однією сім'єю, але не перебувають (не перебували) у родинних відносинах чи у шлюбі між собою, незалежно від того, чи проживає (проживає) особа, яка вчинила домашнє насильство, у тому самому місці, що й

постраждала особа, а також погрози вчинення таких діянь. Виділяють чотири види домашнього насильства: психологічне, фізичне, економічне та сексуальне.

Проблема домашнього насильства полягає в тому, що включає в себе також різні аспекти, а саме: соціальні, педагогічні, юридичні, медичні, психологічні. Вищевказана проблема є дуже актуальною на сьогоднішній день для більшості населення незалежно від класової належності, культурних, соціально-економічних чи релігійних аспектів. Але, не зважаючи на актуальність та серйозність проблеми, існує також складність з виявленням справжніх масштабів цього страшного явища, оскільки у свідомості багатьох громадян домашнє насильство не є чимось протиправним чи неприпустимим.

Крім того, статистика нам говорить, що більшість жертв насильства відчують себе емоційно залежними від кривдника, вважають у всьому винними лише себе і не звертаються по допомогу. Слід зазначити, що чоловіки не усві найчастіше жінки та чоловіки отримують навички жертви та кривдника ще з дитинства. Адже, якщо діти ростуть в сім'ї, де постійно вчиняється насильство, спостерігають за агресивною поведінкою батька по відношенню до матері, то й в дорослому житті вважають такі протиправні дії за норму.

Насильство завдає шкоди фізичному та психічному здоров'ю, не лише жінкам а й дітям, які постійно перебувають в ситуації насильства. За будь-якого виду подружнього насильства (фізичне, психологічне, економічне, сексуальне) у жертви відбуваються негативні психологічні зміни: «набута безпорадність» «синдром побитої жінки». Ще й досі відсутнє єдине бачення даної проблеми в психології, а також немає єдиної теоретичної і дослідницької парадигми.

Україна є однією з країн світу, в якій поняття корекційних програм для осіб, які вчинили домашнє насильство та їх впровадження визначено на

законодавчому рівні.

Корекційна програма для осіб що вчинили насильство, або програма для кривдника - комплекс заходів, що формується на основі результатів оцінки ризиків та спрямований на зміну насильницької поведінки кривдника, формування у нього нової, неагресивної психологічної моделі поведінки у приватних стосунках, відповідального ставлення до своїх вчинків та їх наслідків, у тому числі до виховання дітей, на викорінення дискримінаційних уявлень про соціальні ролі та обов'язки жінок і чоловіків.

Метою корекційної програми є допомога особі, яка вчинила насильство, в осмисленні власної насильницької поведінки, наслідків для особистого життя та життя оточуючих, налагодженні гармонійного життя з родиною та в суспільстві, а також в усвідомленні того, що домашнє насильство – це порушення прав людини, яке карається відповідно до чинного законодавства. Існує певна модель роботи з кривдниками, яка складається з восьми етапів, які розроблено таким чином, що їх потрібно проходити у певному порядку.

Проте, щоб перейти до наступного етапу, не обов'язково завершувати попередній. Розглянувши вплив філософії насильницької гендерної поведінки чоловіка, яку в нього виховує сім'я і нав'язує суспільство, можна чітко зазначити, що насильницька поведінка чоловіка дуже пов'язана з його вихованням протягом усього часу.

Рухаючись уготованим суспільством традиційним шляхом, чоловіки стають емоційно байдужими, втрачають уміння спілкуватися з найближчими людьми. Таким чином, їхня поведінка стає націлена на домінування у будь-якій ситуації, в тому числі й у родині. Традиційна чоловіча роль у суспільстві, яка провокує чоловіків, зазвичай вживати лише агресивну модель вирішення конфліктних ситуацій, унеможлиблює для них використання так званих «стратегій для розв'язання конфліктів».

Корені такої поведінки – в неправильному гендерному вихованні і патріархальній культурі, які спонукають чоловіка до насильства. Тому

чоловіки потребують навчання у досягненні власної мети ненасильницьким способом. Дуже важливо навчити чоловіка з повагою ставитися як до самої жінки, так і до її почуттів, сподівань і проблем, а також навчити його вміло керувати власними почуттями та емоціями.

Домашній кривдник та його поведінка, зазвичай має підтримку і заохочення від його чоловічого кола спілкування, а також від усієї так званої «культури насильства». Тож, для того, щоб реально припинити домашнє насильство, необхідно намагатися зробити реальні кроки для зміни чоловічої субкультури. Це завдання не тільки для жінок, але й для чоловіків, котрі бажають змінити страшну картину насильства проти жінок, яка суперечить нормам людської гідності.

Наразі, згідно чинного законодавства виділяють *чотири основні напрями роботи* з особами, які вчиняють домашнє насильство, з метою профілактики та попередження повторного вчинення даного злочину, а саме:

- терміновий заборонний припис стосовно кривдника;
- обмежувальний припис стосовно кривдника;
- взяття на профілактичний облік кривдників та проведення з ними профілактичної роботи;
- направлення кривдника на проходження програми для кривдників.

Соціальні заходи, які спрямовані безпосередньо на кривдників, мають на меті проведення відповідних запобіжних або каральних заходів, реалізацію програм психологічної корекції, переорієнтацію поведінки кривдника в бік поваги до особистості інших членів сім'ї, людської гідності як такої та загальнолюдських цінностей.

Обов'язковою умовою ефективної корекції поведінки, особи яка вчиняє домашнє насильство є робота з постраждалими, їхня реабілітація й інтеграція в громаду. Для цього залучаються ресурси громади та створюється середовище підтримки й супроводу за участі фахівців центрів соціальних служб для сім'ї,

дітей і молоді, служби в справах дітей, кризового центру, громадських організацій тощо.

Для посилення запобігання домашньому насильству, враховуючи низький рівень відвідування корекційних програм, доцільно посилювати впровадження корекційних програм у всіх регіонах країни, удосконалювати роботу фахівців у сім'ях для попередження, виявлення та протидії домашнього насильства.

Таким чином, для ефективного застосування корекційних програм необхідно не тільки розробити самі програми, але й забезпечити якісну та кількісну підготовку фахівців, які мають здійснювати корекційну роботу, забезпечити механізм залучення кривдників до проходження корекційних програм, а також територіальну та організаційно-технічну доступність проходження програм тощо. Для посилення протидії домашньому насильству доцільно продовжувати впровадження корекційних програм у всіх регіонах країни, удосконалювати роботу фахівців у сім'ях для попередження, виявлення, протидії та абсолютного викорінення проблеми домашнього насильства.

Висновки до другого розділу

Здійснено теоретико-методологічний аналіз основних напрямків соціальної роботи із особами, які вчиняють домашнє насильство, які полягають у інформаційній роботі, вторинній профілактиці, перенаправленні у інші соціальні установи для отримання спеціальної допомоги.

Проаналізовано визначення особи як кривдника. Кривдник – це особа, яка вчинила домашнє насильство у будь-якій формі і може бути як кривдник дорослий, так і дитина.

Визначено роль соціального працівника у сфері надання соціальних послуг членам сім'ї, в якій присутнє домашнє насильство, яка проявляється у кризовому втручанні, інформуванні, профілактичній роботі, оцінці потреб сім'ї, першій психологічній допомозі, соціальній підтримці, складанні плану безпеки, соціальному супроводі.

Вивчено роботу мобільної бригади соціально-психологічної допомоги м. Чернівці, її основні напрями роботи та надання послуг. Представлено результати відвідування сімей, в яких проявляється домашнє насильство.

Охарактеризовано програми корекції поведінки кривдника, які представляють собою комплекс заходів, що формується на основі результатів оцінки ризиків та спрямований на зміну насильницької поведінки кривдника, формування у нього нової, неагресивної психологічної моделі поведінки у приватних стосунках, відповідального ставлення до своїх вчинків та їх наслідків, у тому числі до виховання дітей, на викорінення дискримінаційних уявлень про соціальні ролі та обов'язки жінок і чоловіків.

Акцентовано на участі соціального працівника у проведенні програм для кривдника.

Висновки

В кваліфікаційній роботі теоретично обґрунтовано основи поняття домашнього насильства, визначено причини, прояви та види домашнього насильства, проаналізовано нормативно-правову базу у сфері домашнього насильства в Україні; визначено основні напрямки соціальної роботи із сім'єю, в якій проявляється домашнє насильство, представлено діяльність мобільних бригад соціально-психологічної допомоги м. Чернівці, досліджено статистичну картину їх клієнтів, охарактеризовано програми корекції поведінки кривдника.

Здійснено аналіз поняття домашнього насильства, яке полягає у діяннях (дії або бездіяльність) фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства, що вчиняються в сім'ї чи в межах місця проживання або між родичами, або між колишнім чи теперішнім подружжям, або між іншими особами, які спільно проживають (проживали) однією сім'єю, але не перебувають (не перебували) у родинних відносинах чи у шлюбі між собою, незалежно від того, чи проживає (проживала) особа, яка вчинила домашнє насильство, у тому самому місці, що й постраждала особа, а також погрози вчинення таких діянь. До видів домашнього насильства відносяться: психологічне, фізичне, економічне, сексуальне. Причинами виникнення домашнього насильства є: асоціальний, залежний спосіб життя членів сім'ї, особливості характеру, нереалізовані очікування від партнерки/ра, деструктивний спосіб виховання, невміння мирно вирішувати конфлікти.

Охарактеризовано нормативно-правову базу врегулювання питань домашнього насильства в Україні, яка включає в себе широке коло документів соціального, юридичного, медичного характеру та має на меті різнобічний захист постраждалих від домашнього насильства.

Визначено основні напрямки роботи соціального працівника із членами сім'ї у ситуації домашнього насильства, якими є: кризове втручання, інформування, перша психологічна допомога, соціальна підтримка, соціальний супровід. Досліджено роботу мобільних бригад соціально-психологічної допомоги Чернівецького району, які надають послуги постраждалим від домашнього насильства. Представлено статистичні дані клієнтської бази бригад, які доводять, що найчастіше від домашнього насильства потерпають жінки, а кривдниками є чоловіки. Також у ролі кривдника можуть бути і жінки, зокрема і неповнолітні.

Проаналізовано програми корекції поведінки кривдників, метою впровадження яких є зміна насильницької поведінки та формування нової конструктивної форми сімейної взаємодії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Савчук О. М. Наслідки подружнього насильства: індивідуально психологічна перспектива / О. М. Савчук // Наукові записки [спецвипуск]. – К., 2002. – Т. 20. – С. 118-125 .
2. Шинкаренко О. Д. Психологічні особливості жертв подружнього насильства / О. Д. Шинкаренко // Практична психологія - 2000. – № 3. – С. 25-29.
3. [2018]. Кілька років поспіль Україна посідає перше місце в Європі за кількістю психічних розладів. Форпост, громадський портал Львова [Електронний ресурс].
4. Теорія і практика професійної підготовки майбутніх соціальних працівників в університетах США до здоров'я збережувальної діяльності [дис. д-ра пед. наук] [Електронний ресурс].
5. Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих. Київ. URL: http://ipood.com.ua/data/avtoreferaty_i_dysertatsii/2018/diser_KLOS_pas.pdf. Міністерство охорони здоров'я [Електронний ресурс].
6. Проект плану заходів щодо реалізації Концепції розвитку охорони психічного здоров'я в Україні на період до 2030 року [Електронний ресурс]. URL: <http://moz.gov.ua/article/news/moz-zaklikae-doluchitis-dobgovorenjanacionalnogo-planu-zahodiv-z-rozvitku-ohoroni-psihichnogozdorovja>.
7. Розпорядження Кабінету Міністрів України [2017].
8. Про схвалення Концепції розвитку охорони психічного здоров'я в Україні на період до 2030 року [Електронний ресурс]. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1018-2017-%D1%80>. Семигіна, Т. В. [2007].
9. Соціальна робота [теорія і практика]: навчальний посібник ст 256-257. Київ . URL: <http://moodle.socosvita.kiev.ua/>
10. Фоменко К.О. Домашнє насильство – соціальна проблема // Залучення патріотично активної молоді до розвитку громадянського суспільства як

чинник соціальної безпеки України: XIII міжнародна науково-практична конференція: тез.доп., м. Миколаїв, 5 червня 2019 р. / ЧНУ ім. Петра Могили – Миколаїв, 2019. – С. 58-60.

11. Фоменко К.О. Соціально – корекційна робота з особами, які вчиняють домашнє насильство // Студентські наукові студії. – Випуск: 38 [82]. – 2020 ст 18-20.

12. Бойко О. М. Глобальне визначення соціальної роботи та український контекст: Наукові записки НаУКМА. Т. 199. - Педагогічні, психологічні науки та соціальна робота. Національний університет «Києво-Могилянська академія». - 2017. - 198 с.

13. Кузьмук О.М. Кризова сім'я як приклад соціально вразливої категорії населення: соціологічний аналіз феномену / О.М. Кузьмук – Соціологія, Нова парадигма, вип. 126, С 208-217.

14. Кучер Г. М. Інновації соціальної роботи в громаді із сім'ями, що опинилися у складних життєвих обставинах. Педагогічні науки: збірник наукових праць. Вип. 82, том 2, - 2018. - С. 207–212.

15. Лукашевич М. П., Семигіна Т.В. Соціальна робота з проблемними сім'ями. Соціальна робота [теорія і практика] : підручник / за ред. М. П. Лукашевич, Т. В. Семигіна. К.: Каравела, 2009. С. 276-297.

16. Максимова Н. Ю. Психологія девіантної поведінки. К: «Либідь», - 2011. - 520 с.

17. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо організації роботи фахівця із соціальної роботи центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді [Електронний ресурс]: Наказ Міністерства соціальної політики України від 01.10.2012 р. №613 – Режим доступу: https://vin-ocsssdm.com.ua/docs/nakazi/N%20613_01_10_2012.pdf

18. Про запобігання та протидію домашньому насильству [Електронний ресурс]: Закон України № 2229-VIII від 2018р.–Режим доступу:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text>

19. Про організацію надання соціальних послуг [Електронний ресурс]: Постанова КМУ № 587 від 01.06.2020 р. - Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/587-2020-%D0%BF#Text>

20. Шинкаренко О. Д. Психологічні особливості жертв подружнього насильства / О. Д. Шинкаренко // Практична психологія - 2000. – № 3. – С. 25-29. Література Букач, М. М. [2016]. Компетентнісно орієнтоване навчання як основа формування майбутнього соціального працівника. Соціальна робота. Соціальна педагогіка. Наукова бібліотека НПУ ім. М. П. Драгоманова. URL: <http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/123456789/11609/1/Bukach.pdf>. Гушук, І. В. [2017]. Розбудова системи громадського здоров'я в Україні, в контексті реформи медичної галузі: ризики та сподівання. XVI з'їзд Всеукраїнського лікарського товариства. Кам'янець-Подільський, 28 вересня – 1 жовтня 2017 року . URL: <https://eprints.oa.edu.ua/6323/1/4.pdf>. Казанжи,

21. Про охорону дитинства [Електронний ресурс]: Закон України 2402-III від 2001 р. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text>

22. Про соціальні послуги [Електронний ресурс]: Закон України № 2671 від 17.01.2019 р. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text>

23. Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю [Електронний ресурс]: Закон України № 2558 – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2558-14#Text>

24. Сімейний кодекс України [Електронний ресурс]: – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text>

25. Сімейні групові наради як метод розв'язання конфліктних ситуацій: метод. матеріали для тренера / авт.-упоряд. Т. П. Авельцева [та ін.]; ред. І. Д. Зверева. – К.: Науковий світ, 2003. – 68 с.

26. Ткачук А. Гармонізація стосунків у проблемних сім'ях. Психолог. 2010. № 43. С. 29

27. Трубавіна І. М. Соціально-педагогічна робота з неблагополучною сім'єю: навч.-посіб. К. : ДЦССМ, 2003. 130 с

28. Тюття Л. Т., Іванова І.Б. Соціальна робота з сім'єю. Соціальна робота [теорія і практика] : навч. посіб. / за ред. Л. Т. Тюття, І.Б. Іванова. К.: Ун-т «Україна», 2004. – С. 290-313.

29. Формування навичок здорового способу життя в дітей і підлітків: навч.-метод. посіб. / Вінда О. В., Капська А. Й., Коструб О. П. та ін. – К. : Ніка-Центр, 2002. – 280 с.

30. 2022р Ольга Дунебабіна, речниця організації «Ла Страда – Україна», Домашнє насильство: кого і за що карає закон? с 28

31. Теорія і практика професійної підготовки майбутніх соціальних працівників в університетах США до здоров'я збережувальної діяльності [дис. д-ра пед. наук] с 231.

32. Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих [Електронний ресурс]. Київ. URL:http://ipood.com.ua/data/avtoreferaty_i_dysertatsii/2018/diser_KLOS_pas.pdf. Міністерство охорони здоров'я.

33. Проект плану заходів щодо реалізації Концепції розвитку охорони психічного здоров'я в Україні на період до 2030 року [Електронний ресурс]. URL: <http://moz.gov.ua/article/news/moz-zaklikae-doluchitis-dobgovorenjanacionalnogo-planu-zahodiv-z-rozvitku-ohoroni-psihichnogozdorovja>.

34. Розпорядження Кабінету Міністрів України (2017).

35. Про схвалення Концепції розвитку охорони психічного здоров'я в Україні на період до 2030 року [Електронний ресурс]. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1018-2017-%D1%80>. Семігіна, Т. В. (2007).

36. Соціальна робота [теорія і практика]: навчальний посібник. Київ с 25. URL:

<http://moodle.socosvita.kiev.ua/>

moodledata/filedir/b6/8c/b68caea0d7993ac9690b400b8b10442ec57db2dd Inter-Agency Standing Committee [IASC] [2017].

37. [2018]. Кілька років поспіль Україна посідає перше місце в Європі за кількістю психічних розладів. Форпост, громадський портал Львова с 68.

38. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами: Закон України від 06.12.2017 № 2227–VIII [Електронний ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2227-19>.

39. Вознюк А. А. Обмежувальні заходи, що застосовуються до осіб, які вчинили домашнє насильство. Актуальні проблеми кримінального права, процесу, криміналістики та оперативно-розшукової діяльності: тези III Всеукраїнської науково-практичної конференції [м. Хмельницький, 1 березня 2019 року]. Хмельницький: Вид-во НАДПСУ, 2019. С. 111–114.

40. Порівняльна таблиця Проекту Закону про внесення змін до деяких законів України у зв'язку з ратифікацією Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами до другого читання від 20.03.2017 р [Електронний ресурс]. URI: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=59648.

41. Шинкаренко О. Д. Психологічні особливості жертв подружнього насильства. Практична психологія та соціальна робота. 2000. № 3. С. 25–28.

42. Блага А. Б. Насильство в сім'ї [кримінологічний аналіз та запобігання]: монографія. Харків, 2014. 360 с.

43. Головкін Б. М. Потерпілий у сімейно-побутових тяжких насильницьких злочинах проти особи. Конституція – основа державно-правового будівництва і соціального розвитку України: тези доп. та наук. повідом. учас. наук. конф. молод. учених [м. Харків, 30 черв. 2001 р.] / За ред. М. І. Панова. Харків, 2001. С. 191–194.

44. Мірошніченко Т. О. Загальна характеристика рівнів віктимологічної профілактики корисливо-насильницьких злочинів. Європейські перспективи. 2016. Вип. 2. С. 70–74.
45. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами [Стамбульська конвенція] Довідник для членів парламенту, 2013. - 108 с. URL: <https://rm.coe.int/1680096e45> (дата звернення: 07.09.2020).
46. Блага А.Б. Дослідження соціальної природи насильства – теоретичне підґрунтя для кримінологічного аналізу насильства в сім'ї Порівняльно-аналітичне право № 3-2 2013 247-250 с.
47. Загальна декларація прав людини від 10 грудня 1948 року // Офіційний вісник України. – 2008. - № 93. – Ст.3103 4. Комітет економічних, соціальних і культурних прав : Документ ООН E/C.12/1995/15 від 8 груд. 1995 р. – П. 40.
48. Моніторинг стану виконання законодавства України щодо протидії насильству в сім'ї. 2001–2011 роки / Кол. авт.: - О.М. Бандурка, О.Ф. Бондаренко,- В.О. Брижик, та ін.; заг. ред. О.М. Бандурки,- К.Б. Левченко; вступ. слово О.О. Зарубінського . – Х. : Видавництво «Права людини», 2011. – 240 с.
49. Ткаленко О. М. Нормативно-правове забезпечення попередження насильства в сім'ї в Україні: стан та перспективи розвитку Південноукраїнський правничий часопис № 3- 2014 35-38с. 8. Сімейний кодекс України : Закон України від 10.01.2002 № 2947-III. Відомості Верховної Ради України. 2002. № 21-22. Ст. 135.
50. Тімуш І.С. Визначення сім'ї у юридичній науці. Юридичний вісник. Повітряне і космічне право № 2 [47] Київ. 2018. 109- 115с.
51. Череваш О. М. Адміністративноправова характеристика насильства в сім'ї . Право і суспільство № 6 .- 2011. 147-151с.
52. Насильство в сім'ї [кримінологічний аналіз і запобігання]: монографія /- А.Б. Блага. – Х. : ФО-П Макаренко, 2014. – 360с.

53. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами: Міжнародний документ від 11 травн. 2011 URL: <https://ips.ligazakon.net/document/view/MU11251> [дата звернення 10.08.2020]
48. Про запобігання та протидію домашньому насильству: Закон України від 07.12.2017 № 2229-VIII [Електронний ресурс]. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2229-19> [дата звернення: 16.06.2020].
54. Гумін О.М. Кримінологічна характеристика насильства у сім'ї щодо неповнолітніх 2016. - С. 492-499 UKR: <http://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2017/aug/5774/vnulpurn201685074.pdf> [дата звернення 03.09.2020].